

УДК 821.162.3 Фукс: 141.32

ЕКЗИСТЕНЦІАЛ АБСУРДУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРОЗІ ЛАДІСЛАВА ФУКСА

Галина КЛІЧАК

*Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Т. Шевченка, 14, Київ, 01001
Кафедра слов'янської філології*

У статті розглядається екзистенціал абсурду в творах чеського письменника Ладіслава Фукса. Всі герої перебувають у межовій ситуації, при виході з якої кожен вибирає новий зміст свого існування. Проблема абсурду, що використовується письменником, свідчить про екзистенціальне трактування дійсності як способу зображення трагізму існування людини. Чеський екзистенціальний твір органічно влився в культурно-духовний контекст Західної Європи.

Ключові слова: екзистенціалізм, екзистенціал, абсурд, “межова ситуація”, гетеродієгетичний наратор, гомодієгетичний наратор, трагізм, самотність, смерть, страх, фантазії.

XX ст. запам'яталось людству переосмисленням світоглядних позицій. З'явилися нові тлумачення двосвідності “людина і світ”, де важливе місце посідає модерністичне мислення, в центрі якого стоїть людське існування, тобто екзистенція. Новий ірраціональний напрямок **екзистенціалізм** (від лат. *existentia* – існування) виник як протест проти знеособлення людини і як прагнення знайти теоретичне вирішення питання про збереження людиною власної індивідуальності. Цей напрям набув широкої популярності в Європі.

Багаторазове переплетення засобів і цілей літератури та філософії екзистенціалізму, пов'язане з недостатнім дослідженням параметрів вивчення особистості, часто призводить до екстраполяції екзистенціальних категорій на літературу. Ось чому, вивчаючи проблему співвідношення літератури й екзистенціалізму, можна дійти висновку, що варто розрізняти власне філософію екзистенціалізму, збіг екзистенціальних мотивів із творчими пошуками естетичного мислення художника. Предметом його зацікавлення є моральні категорії, в яких найбільше взаємодіють етичне й естетичне – точки “зіткнення” екзистенціалізму та літератури. Розмежувати всі ці явища складно, а інколи просто неможливо, настільки тісно вони переплітаються у художніх творах.

Об'єктом дослідження у даній статті обрано творчість чеського письменника Ладіслава Фукса. Його проза є автобіографічною й особливо цікавою з огляду на те, що сам він був в'язнем концтабору.

У чеському літературознавстві творчості Ладіслава Фукса досі не приділено належної уваги. Письменника класифікували лише як автора повоєнної літератури про війну.

Творчість Ладіслава Фукса є складовою частиною післявоєнної чеської прози. Її проблематика, стильові прийоми та місце у світовому літературному процесі досліджувалися у працях українських та російських учених І.Журавської¹, В.Шевчука², Р.Кузнєцової³, А.Соловйової⁴, а також чеських науковців М.Погорського⁵, Ф.Вшетічки⁶, А.Мнєштяна⁷, З.Бєлінової⁸ та Ї.Опєліка⁹. У працях зазначених літературознавців здебільшого використовується історико-літературний чи порівняльний методи дослідження. А от взаємовпливи літератури та філософії, зокрема екзистенціальна проблема тика, як і окремі аспекти творчості чеського письменника, залишаються невивченими.

Нещодавно у Чеській Республіці вийшла у світ книга В.Папоушка¹⁰, в якій доволі детально розглядається творчість більшості чеських письменників ХХ ст. в контексті філософії екзистенціалізму. На жаль, творчості Л. Фукса автор книги не надає достатньої уваги. Із 468 сторінок цієї значної за обсягом праці лише на трьох сторінках згадується про Фукса, тому вважаємо актуальним питання про елементи екзистенціального мислення в творчості Ладіслава Фукса. Маємо на увазі, передусім, своєрідний тип світогляду, тип бачення людини і абсурдності її буття у світі.

Текстуальною основою для аналізу даної проблеми обрано романи “Пан Теодор Мундшток” (1963), “Спалювач трупів” (1967), збірку оповідань “Мої чорняві браття” (1964) та роман “Варіації для темної струни” (1966).

Мета статті – визначити екзистенціальну проблематику у названих творах через аналіз екзистенціалу абсурду. Причому абсурд розглядається не як загальне філософське поняття (від лат. *absurdus* – безглуздя, нісенітниця), де абсурд виступає як “смісловий антипод понять логічної обґрунтованості, раціональної осмислюваності або дії, сумісної зі змістом вихідних принципів”¹¹, а саме як філософія абсурду – різновид філософського екзистенціалізму, сформульований французьким філософом Альбертом Камю в есе “Міф про Сізіфа”, що має характерний підзаголовок “Ескіз філософії абсурду”¹².

Оскільки проблематиці роману “Пан Теодор Мундшток” вже присвячена одна із публікацій¹³, у даній статті приділимо увагу лише аспекту абсурду у творі. Теодор – амбівалентна людина, яка існує у двох подобах – як істота і як тінь, це і підкреслює екзистенціальну трагічність героя. В узагальненому вигляді головний герой – це те, ким ми є і ким хочемо бути.

Теодор – дрібний чиновник, якого незабаром мають відвезти до концентраційного табору. Він переконаний, що не є таким, як усі, тому обов’язково мусить вижити і настирливо готується до концентраційних знущань – примушує себе робити все те, що, за переказами знайомих, вимагають від полонених у таборах. Теодор, нарешті, таки “підготувався” до концтабору, але по дорозі до товарного вагону, в якому його мали везти,

¹ Журавская И.Е. Чешский антифашистский роман. Киев, 1969.

² Шевчук В.І. Новітній чеський роман. Київ, 1983.

³ Кузнєцова Р.И. Чешская антифашистская проза. Москва, 1978.

⁴ Соловьева А.П. Чешская новелла XIX–начала XX века. Ленинград, 1987.

⁵ Pohorský M. Úzkostné sny Ladislava Fukse // Česká literatúra. 1972. № 3.

⁶ Všetická F. Dualita pana Theodora Mundstoka // Česká literatúra. 1973. № 3.

⁷ Měšťan A. Česká literatúra 1785–1985. Praha, 2002.

⁸ Bělinová Z. Velká humanistická próza // Nové knihy. 1969. № 17.

⁹ Opelík J. Spalovač mrtvol // Literární noviny. 1967. № 32.

¹⁰ Rapoušek V. Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze dvacátého století. Praha, 2004.

¹¹ Абсурд // Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. С. 10.

¹² Камю А. Бунтующий человек. Москва, 1990. С.23.

¹³ Клічак Г. Трагічна амбівалентність героя у новелі Ладіслава Фукса “Пан Теодор Мундшток” // Актуальні проблеми слов’янської філології. Міжвузівський збірник наукових статей “Лінгвістика і літературознавство”. 2006. № 9. С.447–453.

він гине під колесами німецького військового автомобіля. У цьому і полягає абсурд його життя.

Якщо у романі “Пан Теодор Мундшток” йдеться про слабку людину, яка, зрештою, підноситься до рівня особистості, то у романі “Спалювач трупів” автор розкриває зворотній шлях. Читачі стають свідками перемоги прихованого зла, ідеології фашизму, яка поступово, але невідворотно охоплює особу. Головний герой свідомо розвиває в собі такі звички, яких нормальна здорова людина мала б уникати. Одержимий ідеєю чистоти раси, Карел вбиває сина та дружину.

У цих двох творах Ладіслав Фукс проявив себе як гетеродігетичний наратор, який не причетний до подій у романах. Він вважає за потрібне якнайбільше розповісти про героя ще в експозиції твору і вже тут вдається до символів. Карел разом із дружиною у зоопарку перед кліткою з леопардом. Колись саме на цьому місці вони познайомилися. З їхнього діалогу дізнаємося, що Карел вже сімнадцять років живе у щасливому шлюбі і має двох дітей, він не лише турботливий батько, уважний чоловік, а й добра людина, яка співчуває стражданню людей і тварин. Карел не вживає алкоголю, не палить. Але з подальшого розвитку подій ми все більше і більше переконуємося, що це зовсім не ідеальний чоловік – він любить похоронну музику, патологічно ніжний з померлими молодими жінками, яких готує до кремації. Насторожує і розмова Карела з працівницями крематорію про те, скільки кілограмів попелу було би з їхніх спалених тіл. Нагромадження таких деталей поступово створює напружену атмосферу, передчуття чогось жахливого.

Патологічність героя виражається у різних формах: доньці на день народження він дарує чорну сукню, гостям описує досконалість роботи крематорію, вмикає похоронну музику. Ці дії супроводжуються дивними думками і словами Карела: “А що, дівчатка, ви також багато не їсте! Мабуть, хочете мати тендітну фігуру”. – А про себе подумав: “Худі – це похвально, принаймні, менше дерева затрачаєш”¹⁴.

Фотографію на пам’ять про сімнадцятиліття доньки Карел Копфркінгл робить зі словами: “Люди, дивлячись на фотографії, згадують про похорон, так само, як і про весілля – це велика пам’ять на усі часи!”¹⁵.

Вирішальну роль відіграють слова німця Віллі: “Ти один з нас, Кареле. Ти чесний, чуттєвий, відповідальний, а головне... ти сильний і статечний. Ти чиста арійська душа. Це ти маєш від Бога. Це є твій дар. Твоє призначення. Ти вибраний!”¹⁶. Карел дійсно повірив, що він призначений для чогось вищого, ніж щоденно проводити кремацію.

Таке саме трактування вигаданих героєм знамен можна спостерігати у новелі “Пан Теодор Мундшток”. Утім, незважаючи на спільні екзистенційні мотиви, ці твори дуже різні. Якщо пан Теодор дуже швидко відкидає думку про своє месіанство, то Карел у “Спалювачі трупів”, навпаки, щораз більше вірить у призначену саме йому виняткову місію.

Зміна відбулась і у ставленні Карела до своєї сім’ї, особливо до дружини, після того, як виявилось, що вона єврейка. Ставлення Копфркінгла до дружини нагадує чатування хижого звіра, що ледь помітно стежить за кожним порухом своєї жертви. Автор недаремно описує ніжну любов Карела до тварин, зокрема до своєї кішки. Копфркінгл співчуває звірам більше, ніж людям: “Війна – це жах! Там гине стільки коней!”¹⁷. Карел шкодує тварин, але без жалю вбиває сина та дружину, бо вони не арійці.

¹⁴ Fuchs L. Spalovač mrtvol. Praha, 1967. S.62 (тут і далі переклад автора статті).

¹⁵ Ibid. S.68.

¹⁶ Ibid. S.85.

¹⁷ Ibid. S.30.

Автор нагадує, що звіряча сутність хоч і стримується цивілізацією, проте ніколи не вмирає у людині. Схована вона неглибоко і виступає назовні за найменших сприятливих для цього умов. Можливо, саме тому автор наділяє характерними прізвищами працівників крематорію: пан Вовк, пан Заєць, пан Пелікан.

“Екзистенційна філософія є спробою охопити цілу людську особистість, навіть те, що в ній темне, складне і непояснюване. Тому екзистенціалізм є більш автентичним висловом сучасного життя”¹⁸. Таким темним і прихованим є той факт, що головний герой вважає себе Романом, а не Карелом. Дружину він називає Лакме, замість Марія. Герой виправдовує ці дії прагненням до гармонії та краси. Але ми можемо їх розглядати як підсвідоме прагнення відректися від себе і стати кимсь абсолютно іншим.

Дружину Карела Ладіслав Фукс характеризує як людину мовчазну, пригнічену, замкнуту. “Лакме, яка вже була доволі пригніченою та замкненою”¹⁹. Складається враження, що це не жива жінка, а радше, якась лялька, якою маніпулює чоловік, вона ніби якась німа істота, що вже й не існує. Пан Копфркінгл щораз більше оповиває дружину передчуттям жертвопринесення – він увесь час розповідає їй про нещасні випадки з молодими жінками. Карел постійно переконує її в тому, що “життя – це безперервний шлях до смерті. Усі минулі покоління вмерли і вже є у царстві мертвих. Вони всі вмирають, щоб стати навіки мертвими”²⁰.

“Одне з сучасних визначень екзистенціалізму розглядає цю філософську течію як вираз кризи цивілізації. Головна її мета, виходячи з сутності вчення, допомогти собі оцінити свої можливості, розібратись у внутрішньому світі, досягнути гармонію буття”²¹. У межових ситуаціях життя, помножених і підсилених кризовою добою, в які постійно потрапляє індивідуум, потрібно зробити вибір, зберігши при цьому внутрішнє достоїнство.

У новелі “Спалювач трупів” Ладіслав Фукс порушив запитання про моральність і приховані джерела зла в пересічній та конформістській людині. Якщо пан Теодор з твору “Пан Теодор Мундшток” шукає вихід із ситуації та чинить моральний опір злу, хоча в результаті й стає фізичною жертвою, то у новелі “Спалювач трупів” герой стає не лише психологічною жертвою зла, а навіть його помічником. Якщо Пан Мундшток вдається до найважчих випробувань, щоб зберегти свою людську гідність, то пан Копфркінгл вибрав себе, втративши гідність. Як стверджує Ж.-П.Сартр, “вирати себе так чи інакше означає одночасно стверджувати цінність того, що ми вибираємо, оскільки ми в жодному випадку не можемо вибрати зло. Те, що ми вибираємо – завжди благо. Але ніщо не може бути благом для нас, не будучи благом для усіх. Якщо ми хочемо існувати, одночасно створюючи свій образ, то цей образ значущий для усієї епохи. Таким чином, наш вибір набагато більший, аніж ми можемо уявити, оскільки поширюється на все людство. Вибираючи себе, я вибираю людину взагалі”²².

Мотив винятковості Карела підкріплює улюблена книга про Тибет, яку він навіть обгортає у золоту палітурку (це одна з двох улюблених книг пана Копфркінгла, друга – закон про кремацію). Героєві навіть здається, що його кличе тибетський монах. Але Карел не поспішає на його запрошення, доки не спалить, тобто “врятує” усю свою

¹⁸ Багрий Р. Мотиви екзистенціалізму і абсурд у творах В.Шевчука та М.Осадчого // Сучасність. 1988. № 11. С.18.

¹⁹ Fuchs L. Spalovač mrtvol. S.117.

²⁰ Ibid. S.54.

²¹ Михайлівська Н. Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософування в українській літературі XIX–першої половини XX ст. Львів, 1998. С.122.

²² Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманизм // Ницше Ф., Фрейд З., Фромм Э., Камю А., Сартр Ж.-П. Сумерки богов. Москва, 1989. С. 324.

родину. Він уявив себе Буддою – рятівником людства. Автор недарма підкреслює час подій – 1939 р., початок поширення фашизму по Європі. Фашизм теж проповідує порятунок людства від меншовартісних націй. Утім, зміст твору можна трактувати значно ширше – Фукс не лише виступає проти фашизму, він демонструє деформацію людської особистості в умовах будь-якого тоталітарного режиму.

Історія Карела Копфркінгла у новелі виступає як підтекст. Вона символізує певну ідею чи образ, що прямо не називається, але мається на увазі, і суттєво переосмислює зміст того, про що йдеться відкрито, у прямій формі, адже “...підтекст не має такої багатозначності, як символ. Зміст смислових посилянь підтексту більш смисловизначений і не є двозначним”²³. Автор проводить паралель між тріадами Карел–Будда–Тибет та Гітлер–Вождь–Європа. Ладіслав Фукс створює підтекст “порятунку” Європи Гітлером – Карел хоче йти у Тибет лише після того, як “врятує” свою родину, спаливши її. Цю ідею автор вкладає в уста героя: “Нова Європа вождя і *смерть* – лише ці дві єдині певні речі у житті”²⁴.

У романі автор вводить важливу деталь: усюди, куди б не пішло подружжя Копфркінгів, їх постійно супроводжує якась дивна пара, наче зовсім випадково введена автором у сюжет. Її постійна присутність ще більше підсилює атмосферу паноптикуму і підкреслює гротесковий стереотип життя і світу, в якому для всіх повторюються одні й ті ж ситуації, лише за різних умов. “Екзистенціалізм, порівняно з романтизмом, зміщує акценти в тріаді особистість–суспільство–світ. Утверджується абсурдність всіх трьох компонентів, а несумісність людини з суспільством поширюється і на світ природи. Із віри породжується зневіра, титанізм переростає в мізерність, трагізм, врешті-решт – у фарс”²⁵. Центральним компонентом творення універсальної картини світу для кожного письменника завжди залишається людина – в усій її неповторності та винятковості, “глибоко індивідуальна у відчутті себе і світу й водночас універсальна щодо любові й ненависті, життя і смерті, добра і зла, краси й потворності”²⁶.

Про таких звичайних і водночас неповторних людей йдеться у збірці оповідань “Мої чорняві браття” (написана у 1958 р. у Празі, вийшла друком через шість років). Герой оповідань, хлопчик Міхал, живе звичайним школярським життям, але його переслідують незвичайні фантазії та уявлення. У романі розгортаються події Другої світової війни. Той самий хлопчик є героєм роману “Варіації для темної струни”, де крізь дитяче сприйняття, в якому уява і реальність зливаються у різнобарвному сплетінні, відображений один із найдраматичніших моментів історії Чехословаччини – останні передвоєнні роки аж до березня 1939 р., коли фашистські війська окупували країну.

Обидва твори написані у формі оповідного “я”. Маленький Міхал у обох творах виступає як гомодієгетичний наратор, який погано орієнтується в тому, що відбувається. Розповіді про небезпеку, що загрожує країні, перешлітаються в його уяві зі світом мрій і легенд, якими живе його багата дитяча фантазія. Але в такому поетичному перетворенні вибудовуються несподівані асоціації. Все те, що має стосунок до родини хлопчика, стає для нього чимось страхітливим, фантастичним й незрозумілим.

У “Моїх чорнявих браттях” Міхала переслідують невідомий страх, передчуття чогось жахливого. Ситуацію нагнітає вчитель-тиран, який щодня запитує в усіх учнів незнайомий матеріал і ставить їм двійки. Підсилює страх і поступове зникнення одно-

²³ Галич О., Назарець В., Васильєв С. Теорія літератури. Київ, 2001. С.113.

²⁴ Fuks L. Spalovač mrtvol. S.125.

²⁵ Фінкельстайн С. Экзистенциализм и проблема отчуждения в американской литературе. Москва, 1967. С.14.

²⁶ Тарнашинська Л. Художня галактика Валерія Шевчука. Київ, 2001. С.111.

класників, розмови двоюрідного брата про війну та розповіді вчителя про кінець нації, хлопчика постійно оточують перелякані люди. Служниця Руженка від страху постійно розбиває посуд, чекає на голод і смерть, лякає всіх своїм наміром порізати собі вени. Мати хлопчика завжди мовчазна (подібна на Лакме у “Спалювачі трупів”), Міхал боїться, щоб вона не отруїлась сама або не отруїла газом цілу сім’ю. Завжди суворий батько ніколи не був лагідним до сина, він забороняє Міхалу мріяти і фантазувати. Про фантазії говорить і сусідська дівчина Естер, яка страшенно всього боїться. Сам хлопець абсурдно порівнює їх з темною рукою. “Ні, Міхале, – захитала вона замислено головою, – рука це не фантазія. Вона вигрібає із трун наших предків, обмацує їхні кості, зважає їх і кидає назад... Коли хтось щось шукає у мертвих і того, що там шукає, не знаходить, то кидається на живих, Міхаеле. Темна рука нависає над живими, наді мною над братом, над усіма нами...”²⁷

У “Варіаціях для темної струни” покійний дідусь по матері був старим австрійським генералом, певне тому по дорозі під час його похорону хлопчику ввижаються старовинні лицарські турніри. У вітальні висить великий портрет бабусі у бальному вбранні, і хлопчик не тільки розповідає їй про все, що його хвилює (бо більше ніхто не хоче його слухати), але чує і її роздуми з цього приводу. Наївна архаїчна точка зору бабусі, котру “коментують” порцелянова балерина та іграшковий ведмедик, також сприяє відстороненню від усього похмурого і страшного, що відбувається у світі. Власне кажучи, бабусин портрет, балерина з ведмедиком та ще служниця Руженка (та ж, що і у “Варіаціях для темної струни”) – це єдині “живі істоти”, з якими хлопчик може спілкуватися вдома. Сама атмосфера відчуження і бездушного ставлення примушують Міхала постійно відчувати за спиною тінь убивці й вигадувати неправдоподібні таємничі історії, а справжня “велика історія” наче заповзялася здійснити найстрашніші з його фантазій. Дитині постійно ввижається незнайомець у військовій німецькій формі з холодним поглядом. “Незнайомий чоловік сидів біля круглого столика в якихось помірних чорних сутінках, мав темний одяг та авторучку, періодично підсовував лимон та коржальку (чеська горілка. – Г.К.) до яскраво червоних губ, що привертала увагу, час від часу запалював цигарку, оголюючи при цьому свої білі блискучі зуби, не спускаючи весь цей час з нас своїх почервонілих очей”²⁸

Такому чужому й ворожому світові протистоїть хвиля тепла й людяності, що випромінюють народні повір’я, з якими знайомить хлопчика наділена такою ж непересічною увагою служниця Руженка. Діє стихія музики, втілена у таємничому незнайомцеві, що був відомим диригентом (за національністю – євреєм). Тема музики як складника традиційної національної та єврейської культури також виступає поетичним контрастом до темних страхів хлопчика і того холоду, який він постійно відчуває в родині й у своєму оточенні. Згадаймо, що музика вже використовувалась для характеристики Карела у “Спалювачі трупів”.

Беззахисний ущемлений світ дитини постає у різних образах: курочки без крил, котиків без хвостів. У Міхаловій уяві постають понівечені знайомі йому істоти. Вони покалічені, самотні, а тому вже нікому не потрібні, як і сам хлопчик. Він хоч і здоровий, але дуже страждає від самотності, відчуває велику біду, що приходить до нього в образі упира, а пізніше прийде до всіх кровожерною війною. Згадаймо дивних звірів Марії Приймаченко, які асоціювалися у неї зі злом, з образами війни. Те передчуття біди приходило в уяві до найвразливіших натур – митців. Міхал теж має глибоку мис-

²⁷ Fuks L. *Mí černovlasí bratři*. Praha, 1964. S.67.

²⁸ Fuks L. *Variace pro temnou strunu*. Praha, 1988. S.12.

тецьку натуру, а уявні персонажі породжені яскравою бурхливою, збуреною уявою Міхала. Розбурхав цю дитячу уяву постійний страх перед самотністю. Але якщо пан Теодор Мундшток в однойменному романі вирішує боротись зі своїм страхом, то Міхал вважає це зайвим, як і все у цьому світі, він дозволяє поглинути себе самотності. Фукс залишається послідовним, ще раз підкреслюючи актуальність абсурду людського існування.

Літератор А.Гаман зазначає, що у чеській прозі 60-х років навколишній світ є чужим для головного героя. “Входить у моду поняття відчуження. Головному героєві стають байдужими стосунки з предметним світом і навпаки. Світ стає фантазмагоричною сценою, джерелом неочікуваних і таємничих образів”.²⁹

Атмосфера, створена в ранніх творах Ладіслава Фукса, сповнена страху і страждань, це світ, пропущений крізь хворобливо загострену свідомість персонажів. Він породжений воєнною дійсністю, жорстокістю фашизму. Вади цього світу, збільшені до гігантських розмірів, мають вигляд жахливих гротескових образів і мотивів, розчинених у загальній атмосфері таємничості й страху. Життя людини наповнене різними страхами. Це призводить до хворобливих уявлень з яскравими спалахами фантазії. Фукс вибудовує сюжет так, що межі реальності й сновидінь у героїв збігаються. Кожна людина, особливо дитина, переживає абсурдні події, що приходять як покарання за незрозумілу провину. Ці події віддзеркалюються у психіці, незалежно від волі людини. Виникає думка, що над площиною реальності домінують таємниці, панує невідома, суворая й жорстока сила долі. За Фуксом, ця невідома сила намагається пояснити нам нас самих і світ, в якому ми живемо. Пояснення приходять до найчутливіших, до тих, хто гостро і свіжо все сприймає, через певні образи та символи. Теодор Мундшток годує голуба – символ ніжності, надії та життя, позбувається тіні – символ безсилля, Карел Копфркінгл має улюблену книгу про Тибет як символ вічності. Міхалові здається, що він розмовляє з покійною бабусею і вона розповідає йому, що повсякденне життя, школа, дім – це ув'язнення, і людське життя в ньому нічого не варте. А все, що бачить хлопчик, протиприродне і штучне. Адже явний світ – лише часточка внутрішнього.

У дитини внутрішній світ об'ємніший, бо у неї ще нема поділу на “суб'єкт” і “об'єкт”, на “я” та “спільнота”, відсутнє уявлення про “вічність”, “діяльність”, “час”. Для дитини існують лише душевні стани. Своєю вразливою душею дитина обіймає весь великий дорослий світ, тривожиться за нього, ще не розуміючи його абсурдності. Це і є екзистенціальна тривога, яка виникає з самої нашої природи, природи людських істот, бо обов'язково настає такий момент, коли усі наші плани стають абсурдними перед страхом смерті.

Ладіславу Фуксові не вдалося знайти якоїсь беззаперечної підстави, аби виправдати те, що герої його творів чинять зі своїм життям. Єдиним джерелом дослідження, яке має значення, є власні індивідуальні дії. Даний факт важливий з тієї точки зору, що створює героїчний погляд на життя, в якому кожна людина повинна знайти і створити власний сенс у світі, позбавленому цього сенсу. Так, у романі “Варіації для темної струни” хлопчик сам створює партитуру своєї долі, робить різні варіації у своєму житті, пан Теодор Мундшток підноситься над собою, пан Копфркінгл деградує. У контексті поезії абсурду важливу семантичну роль виконують також назви творів – “Спалювач трупів” та “Варіації для темної струни”. З них можна зробити висновок: ніхто ніколи не гарантує, що особистісні цінності, котрі ми створюємо для себе, будуть підтримувати нас завжди. Те, що має сенс сьогодні, не обов'язково матиме сенс завтра,

²⁹ *Haman A. Literatura v průsečíku pohledu. Teorie–historie–kritika. Praha, 2003. S.123.*

те, що було вагомим для нас упродовж цілого життя, нічого не означатиме в момент смерті. Отже, з екзистенціальної точки зору, цінності, які ми витворили для себе, не слугують абсолютним підґрунтям, однаково тривоги уникнути не вдасться. Екзистенціальна література намагається, таким чином, заповнити новим значенням порожнечу, що виникає в момент загрози загибелі світу. Адже свобода вибору вимагає, аби ми залишали позаду старі, вже не діючі структури і витворювали нові. Бо лише сама людина відповідальна за своє буття.

Обмежений рамками статті матеріал не може повною мірою охопити аналіз творчості Ладіслава Фукса, детальне дослідження якого дає можливість узагальнити подібність в екзистенціальній проблематиці чеського та європейських письменників як підтвердження спільного культурно-духовного процесу Чехії та Західної Європи. Можна також висловити думку про те, що екзистенціальні мотиви у творчому доробку автора представлені доволі яскраво, тому потребують глибшого та ґрунтовнішого дослідження.

EXISTENTIAL OF ABSURDITY IN THE LADISLAV FUKS'S PSYCHOLOGICAL PROSE

Galina KLICHAK

*Institute of philology of the Kiev Taras Shevchenko National University
14, T. Shevchenko Boulevard, Kyiv, 01001
Chair of Slavonic Philology*

Existence absurdity is under review in the works of Check writer Cheslav Fuks. All main characters find themselves at breaking point. Having solved his own problems every character fined his own sense of existence. Problem of absurdity Studied by the author proves existential treatment of reality as the way of showing the tragedy of human existence. The works of Check writers are great contribution in the Western European literary and cultural heritage.

Key words: existentialism, existential, absurdity, breaking point situations, heterodiegetic narrator, homodiegetic narrator, tragedy, loneliness, death, fear, fantasy.

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2006
Прийнята до друку 08.12.2006